

מכר איסור ואכלו הלוקח

שוגג ואנוס באיסורי תורה וחכמים

1. בכורות (לז).

משנה – השוחט את הבכור ונודע שלא הראהו מה שאכלו ויחזיר להם הדמים [משום קנס דאיסור ספק הוי (רש"י)], ומה שלא אכלו הבשר יקבר ויחזיר את הדמים. וכן השוחט את הפרה ומכרה ונודע שהיא טרפה מה שאכלו אכלו ומה שלא אכלו הם יחזירו לו את הבשר והוא יחזיר להם את הדמים...
גמ' - ת"ר המוכר בשר לחבירו ונמצא בשר בכור, פירות ונמצא טבלים, יין ונמצא יין נסך, מה שאכלו ויחזיר להם את הדמים.

2. שולחן ערוך חו"מ סי' רלד, ב (ע"פ הרמב"ם מכירה טז, יד)

ב] וכן השוחט פרה ומכרה, ונודע שהיא טרפה, מה שאכלו ויחזיר להם הדמים, ומה שלא אכלו יחזיר לו הבשר והוא יחזיר לו הדמים. ואם מכרו הלוקחים בשר זה של טריפה לעובד כוכבים, או שהאכילוהו לכלבים, יחשבו עם הטבח על דמי הטרפה, ויחזיר להם הטבח את המותר. וכן דין כל המוכר דבר שאיסור אכילתו מן התורה.

3. סמ"ע שם סק"ד

דבר שאיסורו מדברי סופרים. (א) דדוקא במכשול דאיסור דאורייתא קנסוהו, (ב) ועוד, דאין אכילת האוכל מחשב לו הנאה, ואדרבה מצער הוא לו שעבר על איסור דאורייתא באכילתו אף שהיה שוגג, משא"כ באכל איסור דרבנן וק"ל:

4. שולחן ערוך חו"מ סי' רלד, ג

ג] אבל המוכר לחבירו דבר שאיסור אכילתו מדברי סופרים, אם היו הפירות קיימים מחזיר הפירות ונוטל דמיו, ואם אכלם אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום. הגה: מכר לו מנהמה שלא נדקה כלאוי, הוי כאיסור מדברי סופרים, שהרי הנדקה היא מדברי סופרים (כינ"ץ סימן תל"ט).

5. נתיבות המשפט שם סק"ג

ואין המוכר מחזיר לו כלום. בש"ך (ביו"ד סימן קי"ט סקכ"ז) פסק דאפילו המותר משויו א"צ להחזיר ע"ש. ולכאורה אינו מובן: כיון דהמקח בטל הוי כמזיק או כאוכל שלא במקח ולמה יצטרך לשלם יותר משויו?
ואפשר דאף דבאיסורי תורה אפילו אוכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגין על היסורין, מ"מ באיסור דרבנן א"צ שום כפרה וכאילו לא עבר דמי.

תדע, דהא אמרינן בעירובין דף (סז:): בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא, ואילו היה נענש על השוגג היאך היה מניחין לו לעבור ולקבל עונש, אלא ודאי דאינו נענש כלל על השוגג באיסור דרבנן והרי הוא להאוכל כאילו אכל כשירה, והרי נהנה כמו מן הכשירה, ומש"ה צריך לשלם כל דמי הנאתו כמו בזה נהנה וזה חסר מועט, דכללא הוא דצריך לשלם כפי מה שנהנה, משא"כ באיסור דאורייתא שמקבל עונש על השוגג וחסרונו גדול מהנאתו.

6. עירובין (סז):

ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה, אמר להו רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתאי. אמר ליה אביי והא לא ערבינן? אמר ליה נסמוך אשיתוף. אמר ליה הא לא שתפינן? נימרו ליה לנכרי ליתי ליה. אמר אביי בעי לאותביה למר ולא שבקן רב יוסף, דאמר רב [יוסף אמר רב] כהנא כי הוינן בי רב יהודה הוה אמר לן בדאורייתא מותבינן תיובתא והדר עבדינן מעשה, בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא [באיסור של תורה וחכם מורה בו היתר ויש בתלמידים שיוודע להשיב ישיב קודם מעשה שלא נעבור על דברי תורה אבל בדרבנן כגון עירובי חצירות שבקינן לחכם לעשות כהוראתו (רש"י)].

7. משך חכמה פרשת שופטים (ד"ה לא תסור)

לא יהיה מותר?!... [וכן לא שייך על זה (משלי יב, כא) "לא יאונה לצדיק כל און", כי כשאנו יודע, אינו עושה איסור כלל וכלל. ועיין תוספות שבת שהעירו מהא דר' ירמיה אישתלי וטעים מידי קודם הבדלה. ויש לדבר בזה הרבה, ואין כאן מקומו]...

ירושלמי ברכות פרק א' הלכה ד'. דברי תורה, יש בהם איסור (ויש בהם היתר), יש בהם קלים ויש בהם חמורים, אבל דברי סופרים כולם חמורים הם... פירוש, **דדברי תורה, האיסור בעצמו אסור, והוי העובר כמו שהוא חולה, והיא מטמא הנפש.** לכן יש בהם קלים ויש בהם חמורים, כמו במאכלות שיש שמזיקים החולה ויש שממיתים אותו. **אבל דברי סופרים, הם אינם נידונים מצד עצמותם, רק מצד המצוה שאסור למרוד, "ולא תסור וכו'", והוה כמרד. אם כן כולם חמורים, שבכל דבר הוא מורד!**

ולזה אתי שפיר, דמוכר לו דברים האסורים באכילה מדין תורה, אינו מנכה לו מן הדמים שאכל, שהאכילה - אף שלא מרד - מכל מקום גרמה מחלה בנפש. **לא כן האסורים מדברי סופרים, מנכה לו מן הדמים, שהאכילה בעצמותה אינה מזקת, לו, רק המרד - וכאן לא מרד.** וכזה כתב בנתיבות (ח"ו"מ סי רל"ד).

והיינו דוקא רק במתעסק, דבכל מקום אינו חייב, רק בחלבים ועריות שכן נהנה. אבל שוגג קרוב למרד דהוה ליה לדייק ולדעת, לכן אמר בגיטין (נג:) דבדרבנן קנסו שוגג אטו מזיד, וברור.

...כי התורה רצתה אשר מלבד ענינים הנצחיים והקיימים לעד, יתחדש ענינים, סייגים, ואזהרות, וחומרות, אשר יהיו זמניים, היינו שיהיה ביד החכמים להוסיף על פי גדרים הנמסר להם [שבאופנים אלו ניתן להם רשות]... ולמען שלא ימצא איש אחד לאמר אני הרואה ואינני כפוף לחכמי ישראל, נתנה תורה גדר "לא תסור וכו'", שאם לא כן יהיה התורה מסורה ביד כל אחד, ויעשו אגודות אגודות, ויתפרד הקשר הכללי, מה שמתנגד לרצון השם, שיהיה עם אחד לשמוע לחכמים. ואם לא ישמעו עוברים ב"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

ואם כן המצוה דוקא לשמוע מה שיאמרו. אבל הענין בעצמו שאמרו וחידשו, אפשר דאינו מתקבל אל רצון הבורא, ואם יעמוד בית דין אחר הגדול ויבררו טעותם, או שהוא דבר שאין הצבור יכול לעמוד, ויעשו היפך מזה, מותר... ואף אם יכוונו האמת, כפי מה שהוא רצון הבורא באמת, בכל זאת לא רצה השם יתעלה לעשותו חק נצחיי מטעמים הכמוסים בחקר אלוך רק שיהיה מעצת החכמים וברצונם, ורצה דוקא שנשמע בקולם, אבל לא בפרטי הדברים.

ומעתה נבאר כל השגותיו (של הרמב"ן): כי מספקא לן בדברי תורה, שמא הוא חזיר, אם כן אף אם לא צוה הבורא על ספק, בכל זאת שמא הוא חזיר, אם כן אכלנו חזיר דבר המתועב באמת. **אבל בספק עירוב, אם כן כיון שהענין הזה אינו בפרט רצון הבורא, רק שצוה לשמוע אליהם, וכיון שעל זה לא דברו, אם כן לא נקרא מי שאינו עושה כן, אינו שומע בקולם, ומדוע**

8. רמ"א יו"ד קכג, כו

מי ששתה יין נסך בשוגג, י"א שיתענה ה' ימים נגד ה' פעמים גפן שבחומש (ר"ל לבד משנה תורה), ויתכפר לו (תשובת הרא"ש)

9. שו"ת ראב"ן סי' כו

בשנת תקי"ב אירע מעשה שהוציא חתני אליקים יין מחבית לכלי קטן ששתה ממנו גוי יין כשר והיה הכלי נסך, ושאלני אם (היה) היין כשר. ואמרתי לו יודע אתה אם [היה] הכלי נגוב ואמר הן, והיתרתי, ויום שבת היה. לאחר אכילה ישנתי ובא אלי מורי חמי בחלום והיה קורא השותים במזרקי יין [לעמוס ו'] וחזירי, ואני הייתי מפרש על הגוים בחלום ששותים יין נסך ואוכלים] בשר חזיר, ובהקיצותי הבנתי כי הודיעני על היין שהוא נסך שלא היה הכלי נגוב, ונסיתי ולקחתי אותו כלי עצמו והנחתיו ב' ימים ולילה אחד ולא נגב, וידעתי כי לא יפה היתרתי, ואסרתי את היין שבחבית והתענית ב' ימים וגם השותים אותו.

10. רמב"ן שער הגמול

"ולמה נקראו יסורין של אהבה, והלא יסורין שפירשנו יסורין של עונשין הן על מיעוט עבירות שעשה, כגון שהן באין על שגגת מעשה ועל העלם דבר, כיצד הרי שאכל חלב בשוגג נקרא חוטא שכן קראתו התורה בכל מקום, ומהו חטאו?

(א) שלא נזהר בעצמו ולא היה ירא וחרד על דברי המקום ב"ה שלא יאכל ולא יעשה דבר עד שיבדוק יפה ויתגלה לו הדבר שהוא מותר וראוי לו לפי גזרותיו של הקדוש ברוך הוא, ועל הדרך הזו הוא טעם חטא השגגה בכל התורה,

(ב) ועוד שכל דבר האסור מלכלך הנפש ומטמא אותה דכתיב ונטמתם בם, לפיכך נקרא השוגג חוטא,